

O‘SMIRLARDA GIYOHVANDLIKKA BERILISHNING IJTIMOY- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Oqberdiyeva Fotima Nazarali qizi
Alfraganus Universiteti Pedagogika fakulteti
Pedagogika va Psixologiya yo'nalishi 2kurs magistr

Annotatsiya

Mazkur tezisda o‘smir yoshdagilarda giyohvandlikka moyillikning ijtimoiy-psixologik omillari, bu jarayonning shakllanish mexanizmlari va psixologik jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, giyohvandlikka berilish xavfini oshiruvchi oilaviy, maktab muhitidagi va ijtimoiy omillar yoritiladi. O‘smirlarning shaxsiy rivojlanishida bu salbiy holatning oldini olishga doir psixoprofilaktik chora-tadbirlar muhokama qilinadi. Tadqiqot ijtimoiy-psixologik xizmatlar faoliyatida amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, yoshlar o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini targ‘ib etishning psixologik mexanizmlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar:O‘smirlik, giyohvandlik, psixologik omillar, ijtimoiy xavf, moslashuv, oilaviy muhit, psixoprofilaktika, deviant xulq, axloqiy inqiroz, emotsional noturg‘unlik.

Kirish

O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida yoshlarning salomatligi, ma’naviy-axloqiy kamoloti, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish muhim yo‘nalishlardan biri sifatida e’tirof etilgan. Shunga qaramasdan, globallasuv, ochiq axborot maydonlari, ko‘cha va ommaviy madaniyat ta’sirida o‘smir yoshlar orasida giyohvandlik, spirtli ichimliklar, tamaki mahsulotlari va boshqa zararli odatlarga ruju qo‘yish holatlari kuzatilmoqda.

O‘smirlik davri shaxs rivojlanishining eng muhim bosqichi bo‘lib, bu davrda shaxsiy identifikatsiya, o‘ziga baho berish, atrofdagilar bilan o‘zaro munosabatlarni o‘rnatish, mustaqil fikr yuritish jarayonlari kechadi. Bu esa ularning salbiy tashqi omillarga nisbatan zaifligini oshiradi. Ayniqsa, psixologik noaniqlik, oilaviy muammolar, maktab muhitidagi ziddiyatlar, emotsional beqarorlik kabi holatlar o‘smirni deviant yo‘nalishlarga, jumladan giyohvandlikka undovchi omillardan biri sifatida ko‘riladi.

Shu bois, o‘smirlik davrida giyohvandlikka moyillikning psixologik mexanizmlarini o‘rganish, xavf omillarini aniqlash va samarali profilaktik yondashuvlar ishlab chiqish zarurati nihoyatda dolzarb masalalardan biridir.

Asosiy qism:

O‘smirlarda giyohvandlikka moyillikning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari

O‘smirlik yoshining psixologik o‘ziga xosligi

O‘smirlik — bu biologik va ijtimoiy pishish davri bo‘lib, quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:

- ichki emotsional beqarorlik;
- o‘z-o‘zini anglash va baholashda noaniqlik;
- katta yoshdagilarga qarshi kurashish istagi;
- do‘stlar ta‘siriga beriluvchanlik;
- mustaqil qaror qabul qilishga bo‘lgan intilish.

Bu xususiyatlar, agar ijtimoiy muhit salbiy bo‘lsa, o‘smirni giyohvand moddalarni sinab ko‘rishga undashi mumkin.

Giyohvandlikka olib keluvchi ijtimoiy omillar

Giyohvandlikning shakllanishida quyidagi ijtimoiy omillar muhim rol o‘ynaydi:

-Oilaviy muhit: nazoratsiz qolish, oilaviy mehrning yetishmasligi, ota-onalarning befarqligi yoki giyohvandlikka ruju qo‘ygan bo‘lishi.

-Maktab muhiti: o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi sovuqlik, sinfdagi ijtimoiy izolyatsiya, o‘smirning o‘z tengdoshlari orasida qabul qilinmasligi.

-Mahalliy muhit va ommaviy madaniyat: ko‘cha madaniyati, yengil topilgan pul, jinoiy guruhlarining faoliyati.

-Media ta‘siri: filmlar, ijtimoiy tarmoqlar orqali giyohvandlikni “zamonaviylik belgisi” sifatida targ‘ib qilinishi.

Psixologik omillar va individual xususiyatlar

Giyohvandlikka moyillikda quyidagi psixologik xususiyatlar rol o‘ynaydi:

- past o‘zini baholash;
- hayotiy maqsadning yo‘qligi;
- emotsional stressni boshqara olmaslik;
- depressiv holatlar va yolg‘izlik hissi;
- impulsivlik, xavfli xatti-harakatlarga moyillik.

O‘smirlar o‘rtasida giyohvandlikka qarshi psixoprofilaktik yondashuvlar

Psixologik xizmat tizimida quyidagi yondashuvlar samarali hisoblanadi:

-Psixota’limiy mashg’ulotlar: giyohvandlikning oqibatlarini haqida vizual materiallar, rolli o‘yinlar orqali tushuntirish.

-Psixodiagnostika: xavf guruhiga kiruvchi o‘quvchilarni aniqlash.

-Tengdoshlar bilan ishlash: sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiluvchi yoshlar yetakchilari bilan hamkorlik qilish.

-Ota-onalar bilan ishlash: ota-onalarni farzandlarining psixologik ehtiyojlari haqida xabardor qilish.

-Kognitiv-behavioral terapiya elementlari: o‘smirda mas’uliyat hissi, qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Xulosa

Giyohvandlikka moyillik o‘smirlik davrida yuzaga chiqishi mumkin bo‘lgan eng xavfli psixologik muammolardan biridir. Bu muammo nafaqat shaxsiy, balki oilaviy, maktab, mahalla va jamiyat miqyosida ko‘rib chiqilishi lozim. Disfunksional oilaviy tarbiya, ijtimoiy izolyatsiya, psixologik beqarorlik, ommaviy madaniyat bosimi — bularning barchasi giyohvandlikka eltuvchi yo‘ldir.

Shu sababli, o‘smirlar bilan tizimli psixoprofilaktik ishlarni yo‘lga qo‘yish, ularning ehtiyojlarini tushunish va psixologik yordam ko‘rsatish — sog‘lom avlodni tarbiyalash yo‘lida zaruriy omillardandir. Shu bilan birga, ta’lim tizimida psixologik xizmat faoliyatini kuchaytirish, media savodxonligini oshirish, sog‘lom turmush tarzini ommaviy targ‘ib qilish bugungi kunning dolzarb vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova, Z. (2020). *Yoshlar psixologiyasi*. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
2. Ergasheva, D. (2019). “O‘smirlarning deviant xulq-atvoriga olib keluvchi psixologik omillar”. *Psixologiya va hayot*, №3.
3. A. Bandura (1986). *Social Foundations of Thought and Action*. Prentice-Hall.
4. Baxtiyorov, N. (2021). “Oila va maktab hamkorligida giyohvandlikka qarshi kurashish”. *Ilm-fan va taraqqiyot*, №4.
5. Mahmudova, Z. (2018). “Psixologik profilaktika va uning ijtimoiy xavf-xatarlarga qarshi kurashdagi o‘rni”. *O‘zbekiston psixologiyasi* jurnali, №1.